

5.9. [10.00.00] ФИЛОЛОГИЯ

5.9. [10.00.00] ФИЛОЛОГИЯ

5.9. [10.00.00] PHILOLOGY

5.9.2. [10.01.03] АДАБИЁТИ ХАЛҚҶОИ ЧАҶОН
(АДАБИЁТИ ФОРС-ТОЧИК)

5.9.2. [10.01.03] ЛИТЕРАТУРА НАРОДОВ МИРА
(ПЕРСИДСКО-ТАДЖИКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА)

5.9.2. [10.01.03] LITERATURE OF THE PEOPLES OF THE WORLD
(PERSIAN- TAJIK LITERATURE)

ТДУ 83.3(0) 4

DOI:10.51844-2077-4990-2022-4-64-72

**БАДЕЪИЯТИ
АШЪОРИ ҒАНИИ
КАШМИРӢ**

Ғаффорова Замира Абдуллоевна, доктори илмҳои филология, мудири шуъбаи наҷӯҳии тамаддуни Шарқи Институти улуми ҷомеашиносии МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Ғафуров” (Тоҷикистон, Хучанд)

**ПОЭТИКА ГАНИ
КАШМИРИ**

Ғафарова Замира Абдуллоевна, доктор филологических наук, заведующая отделом цивилизации стран Востока Института гуманитарных наук ГОУ “ХГУ имени акад. Б.Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)

**POETICS OF GHANI
KASHMIRI**

Gaforova Zamira Abdulloevna, Dr. of Philology, head of the department of Civilization of Oriental Countries attached to the Institute of humanitarian sciences under the SEI “KSU named after acad. B.Gafurov” (Tajikistan, Khujand), E-mail: zamira_g6767@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: Муҳаммадтоҳир Ғани Каширӣ, адабиёти форсизабони Ҳиндустон, ҳавзаи адабии Кашир, асри XVII, сабки ҳиндӣ, тамсил, ихом, талмех, таибех, истиора, таиҳис

Мақола ба баррасии хусусиятҳои бадеии ашъори суханвари мумтози форсисарои қарни XVII Ҳиндустон – Муҳаммадтоҳир Ғани Каширӣ ихтисос ёфтааст. Тазаккур меравад, ки ин шоири нодирағуфтор бо осори гаронмоя, муҳассаноти диққату риққати маъонии худ, фикри варзида ва тарзу оҳанг дар равнақи сабки ҳиндӣ хидматҳои шоиста ба сомон расонидааст. Ғани Каширӣ дар истифодаи ҳунармандонаи саноеи бадеӣ эҳтимоми зиёд варзида, барои табиини маъноӣ ва лафзӣ пайдо намудани сухани худ аз навъҳои гуногуни он, ҳоса ихому тамсил, таибеху истиора, талмех ва амсоли ин моҳирона қорбасти намудааст, ки ҳама нуфузи арзишҳои ҳунарии каломии шоирро ифода мекунанд. Маҳорати Ғани дар истифода аз воситаҳои бадеӣ ва инъикоси воқеъияти атроф арзиши осори шоирро ҳамчун сарчашмаи муҳими омӯзиши поэтикаи адабиёти асримаънагии форсӣ-тоҷикӣ тасдиқ мекунанд. Таҳқиқи амиқи мероси адабии Ғани Каширӣ беиштару иштар имкон фароҳам меорад, ки нақши барҷастаи ин суханвари мумтоз дар ташиаккули адабиёти форсизабони Ҳиндустон ва равнақи сабки ҳиндӣ муқаррар карда шавад.

Ключевые слова: Мухаммадтагир Гани Кашири, персоязычная литература Индии, кашмирский литературный круг, XVII век, индийский стиль, тамсил, ихом, талмех, таибих, истиора, таиҳис

Мухаммадтагир Гани Кашири как яркий представитель индийского стиля внёс свой достойный вклад в его развитие и распространение, заняв, тем самым, высокое место в персоязычной литературе Индии XVII века. Его творчество сыграло важную роль в общем развитии персидско-таджикской литературы в целом, и в персоязычной литературе Индии в частности. Проявив высокое поэтическое мастерство во всех жанрах и формах поэтического творчества, в особенности газели, поэт искусно и мастерски использовал возможности индийского стиля, художественно-образительных средств и поэтических фигур, тем самым достигнув значительных успехов в обновлении темы, создании необычных смыслов и обогащении содержания. В статье проиллюстрированы стихотворные отрывки из творческого наследия Гани Кашири, которые демонстрируют большое мастерство поэта в использовании наиболее важнейших и популярных художественно-образительных средств, поэтических фигур, таких как тамсилнигари (приведение примера), ихам (двойственность или амфибология), истиора (метафора), талмех (аллюзия), таибих (сравнение), таиҳис и т.д. Гани Кашири придал этим фигурам большее значение, обеспечив таким образом предпосылки для их обновлений и совершенствования. Подчеркивается его

мастерство в использовании художественных средств, образно видеть и отражать окружающую действительность подтверждает ценность творчества поэта как важного источника для изучения поэтики средневековой персидско-таджикской литературы.

Key words: *Muhammadtahir Gani Kashmiri, Persian literature of India, Kashmir literary circle, 17th century, Indian style, tamsil (allegory), ihom (amphibology), talmeh (allusion), tashbih (comparison), istiora (metaphor), tashkhis*

Muhammadtahir Gani Kashmiri, as a prominent representative of the Indian style, made a worthy contribution to its development and dissemination, who took a high place in the Persian-language literature of India in the 17th century. His work played an important role in the whole development of Persian-Tajik literature in general, and in the Persian-language literature of India in particular. Having shown high poetic skill in all genres and forms of poetic creativity, especially the gazal, the poet skillfully and skillfully used the possibilities of the Indian style, artistic and visual means and poetic figures, thereby achieving significant success in updating the theme, creating unusual meanings and enriching the content. The article illustrates poetic excerpts from the literary heritage of Ghani Kashmiri, which demonstrate the great skill of the poet in using the most important and popular artistic and visual means, and poetic figures, such as tamsilnigory (allegory) (giving an example), ihom (duality or amphibology), istiora (metaphor), talmeh (allusion), tashbih (comparison), tashhis (definition), etc. Gani Kashmiri gave these figures more importance, thus providing the prerequisites for their renewal and improvement. His skill in using artistic means, figuratively seeing and reflecting the surrounding reality, confirms the value of the poet's work as an important source for studying the poetics of medieval Persian-Tajik literature.

Суханвари мумтози форсисарои Шибҳи қораи Ҳинд – Муҳаммадтоҳир Ғани Қашмирӣ (асри XVII) бо офаридани осори гаронмоя ва сурудани ашъори пурмаънӣ дар равнақи сабки ҳиндӣ хидматҳои шоиста ба сомон расонидааст. Дар ашъори шоир мо ба чилваи маҷмӯи санъатҳои бадеӣ, аз ҷумла, тамсил, ташбеҳу истиора, ихому талмеҳ ва амсоли ин дучор меоем, ки ҳамагӣ нуфузи арзишҳои ҳунарии каломи шоирро ифода мекунанд.

Яке аз саноеи мустаъмал дар осори суханварони аҳди мазкур, ки аз шеърӣ сабки ҳиндӣ нашъа мегирад, санъати тамсил аст. Ин санъати муҳимми шеърӣ дар ашъори суханварони қабл аз сабки ҳиндӣ низ мавҷуд аст, аммо сарояндагони сабки ҳиндӣ таваҷҷуҳи бештаре ба он дошта, дар ҳудуди тавоноии андешаи худ дар ин роҳ қадам ниҳодаанд ва онро тақомулу инкишоф додаанд. Ба ин нисбат Шафеии Қадқанӣ навишта, ки «агар тасвиросозии шуарои форсиро дар адвори мухталиф дар маҷмӯъ назар кунем, гуфтан мумкин аст, ки шуарои сабки ҳиндӣ ин санъатро бо воситаи тамсилот аз ҳама бештар фурӯғ додаанд» [4, с.313].

Шуаро дар истифодаи ин санъати шеърӣ ду нуктаи муҳимро ба назар гирифтаанд: 1. Барои ифодаи зебои фикр; 2. Барои тасдиқи фикр бо мисоли воқеӣ ё зарбулмасал.

Аҳли сухан хангоми қорбасти ин санъат дар мисраи аввал матлаби аслиро баён намуда, дар мисраи дувум барои исботи иддио далел меоваранд ва тавассути тамсил фикри хешро тасдиқ мекунанд. Ба ҳамин нисбат аст, ки Шиблии Нуъмонӣ ин санъатро “мисолия” номидааст [6, с.17].

Ғани Қашмирӣ дар баробари шуарои дигари замонаш дар қорбурди санъати тамсил иқтидори бузурги ҳунари масраф намуда, онро тақомул ва инкишоф дод, ки мӯҷиби таҳаввули маънисозии ӯ гардид. Метавон гуфт, ки тамсил шеваи хоси Ғанӣ буд. Ин аст, ки Шиблии Нуъмонӣ дар истифодаи ҳунармандонаи тамсил аз ҷониби шуарои сабки ҳиндӣ сухан карда, Ғаниро дар қатори Абӯтолиби Қалим, Муҳаммадқулии Салим ва Мирзо Соиб “бонии ин тарз” медонад [6, с. 17]. Ҷои дигар Шиблии Нуъмонӣ таъкид бар он намудааст, ки «Мазомини мисолия ибтидо ҳам маъдуду ангуштшумор ёфт мешуд. Қасидаи машҳури Амир Хусрав сар то сар дар ҳамин санъат, яъне, санъати мисолия аст. Лекин Қалим, Мирзо Соиб ва Ғанӣ онро гӯӣ як фанни хос қарор доданд ва чун ин се шоир муддатҳо дар Қашмир ҳамдаму ҳамқалам мезистанд ва бо ҳам мушоира мекарданд, занни голиб ин аст, ки асари ҳамсуҳбатӣ ин тарзро ҷавлонгоҳи муштарак гардонидаст» [6, с.182]. Соҳиби «Натоич-ул-афкор» низ каломи Ғаниро дар тамсил “беназир” медонад [5, с.513].

Иштиҳори Ғанӣ дар тамсилгӯӣ то ба ҷое расида, ки шоири Ҳайдарободи Ҳиндустон – Ғуломқодирӣ Гиромӣ дар васфи шоири дигаре чунин гуфта:

Чунон тамсилро дода ривоче,

Ки аз фикри Ғанӣ гирад хироче [3, с.50].

Дар тасбити ин нукта, ки Ғани Қашмирӣ махсусан дар тамсил беназир аст, ба чанд намуна аз ашъори ин сухансаро рӯҷӯ менамоем:

Ба ҷуз озор аз ҳамсоия бад кас намебинад,

Ғанӣ, истодагӣ дар лаб газидан нест дандонро [1, с.73].

Матлаби аслии Ғанӣ баёни он аст, ки аз ҳамсоия бад ба чуз мазаррат чизи дигаре намерасад. Аз ин лиҳоз, ӯ барои исботи фикраш аз рӯзгори воқеи мисол меорад.

Чои дигар низ Ғанӣ масали маъруфро бо чобукдастии тамом истифода бурдааст:

*Зи дастандози душман нест ғам хилватгузинонро,
Ки бими остин набвад чароғи зери домонро [1, с. 73].*

Барои исботи он ки хилватгузинонро аз душман ҳаргиз боке набуда, шоир чароғи зери домонро мисол меоварад, ки бими остин надорад. Дар ин байт мисраи дувум барои тақвияти мисраи аввал омадааст ва шоир ду чизро ба ду чизи дигар ташбеҳ кардааст: душман ба остин ва хилватгузин ба чароғи зери домон. Чароғи зери домон он аст, ки аз бими боди тунд зери доман баранд. Бими остин надоштани чароғи зери домон бар он ваҷҳ буда, ки чароғ бо андаке ҳаракати остин хомӯш мегардад, аммо, агар зери домон аст, эмин хоҳад буд. Дар ин байт ибораи «чароғи зери домон» маънии чизи пӯшида ва пинҳонро ҳам дорад. Аз ин рӯ, ибораи мазкур бо ҳамин шакл дар ашъори шуарои мобаъди Ғанӣ низ дучор меояд. Масалан, Мирзо Бедил мегӯяд:

*Сухан бепарда кам гӯ, аз забони халқ эмин зӣ,
Чароғи зери домон нест ҳаргиз захмати бодаш.*

Дар байти зер Ғанӣ барои исботи он ки рафтору гуфтори росткорон якранг буда, хилофи ҳам нест, ба қалам масал мезанад, ки рафтору гуфтори ягона дорад:

*Намебошад муҳолиф қавлу феъли ростон бо ҳам,
Ки гуфтори қалам бошад зи рафтори қалам пайдо [1, с. 70].*

Мисоли дигар:

*Дар маҳфили худ бор мадеҳ ҳамчу манеро,
Афсурдадил афсурда кунад анчуманеро.*

Дар ин байт шоир аз ҳолати худ суҳан мегӯяд ва ба муҳотаб таъкид мекунад, ки ӯро ба маҳфили худ нахонад, зеро ки афсурда асту метарсад бо ин ҳолати худ чамъеро афсурда намояд.

Ва ё:

*Нест шуҳратталаб он кас, ки камоле дорад,
Ҳаргиз ангуштнамо бадр набошад чу ҳилол [1, с. 185].*

Аз байти мазкур бармеояд, ки Ғанӣ ба шуҳрат ниёз надошт, зеро камоли ӯ вайро аз шуҳратталабӣ мустағнӣ намуда буд.

Дар ашъори Ғанӣ мисолҳои зиёде мавҷуданд, ки шоир гоҳе тамсилро дар мисраи нахуст меоварад, гоҳе дар мисраи дувум. Дар мисолҳои зер тамсил дар мисраи аввал аст:

*Чои биной саводи дида бошад, не баёз,
Ҳеч кас дар рӯз файзи шаб намебинад ба хоб [1, с. 92].*

*Барф натвонад шудан дар касрати борон сафед,
Шуд чӣ сон аз гиря моро дидаи гирён сафед? [1, с. 151].*

*Дандони мор гарчи ба афеун тавон кашид,
Аз зулфи ӯ чудо натавон кард шонаро [1, с. 63].*

Ҳамчунин, дар каломи Ғанӣ тамсилоти фаровон дар мисраи дувуми байтҳо истифода шудаанд, ки бо диққати фикру вусъати назар ва овардани маонии аҷиб мумтозанд. Ба намунаҳо аз ашъори шоир ручӯъ менамоем:

*Бичӯ дурӣ зи ҳамчинсон, нишоте гар тамаъ дорӣ,
Чу мебинӣ чудо аз якдигар лабҳои хандонро [1, с. 73].*

*Намебошад муҳолиф қавлу феъли дӯстон бо ҳам,
Ғанӣ, то чанд пурсӣ дастгоҳи милки дунёро? [1, с. 70].*

*Хирмани умраш талаф шуд, ҳар кӣ аз кас зар гирифт,
Дод сар бар бод, чун дар шамъ оташ дар гирифт [1, с. 112].
Чорасозон ҳам зи дарди худ, Ғанӣ, бечораанд,
Кай тавонад баҳя зад сӯзан ба захми хеитан [1, с. 208].*

Даҳҳо мисоли дигарро метавон дар ин маънӣ аз эҷодиёти Ғанӣ намуна овард, аммо мо бо зикри ин чанд намунаи боло иктифо менамоем.

Чӣ тавре ки мебинем, Ғанӣ дар ашъораш тамсилҳои хеле зебои шоиронаро ба кор бурдааст. Азбаски ӯ шоири дарроку ҳассос буд, он ҳаводисро, ки дар атрофи ӯ рух медод, бодиққат

мушоҳида менамуд ва ҳатто, агар дар назари умум беаҳаммият буд, аз он натиҷагирӣ мекард ва чиҳати исботи идиои худ дар ашъор аз он ҳунармандона истифода мебард.

Ғаниӣ Кашмирӣ дар ихомбандӣ, ки барои тавлиди андешаҳои тоза ва падидаҳои ҳунарии шуаро мусоидат мекунад ва муҳаққиқон онро чун мухтассоти сабки ҳиндӣ муаррифӣ намудаанд, низ маҳорати баланд зоҳир намудааст. Муаллифони сарчашмаҳои адабӣ таъкид бар он намудаанд, ки Ғанӣ санъати ихомро ба марҳалаи камол расонид. Масалан, муаллифи «Сафинаи Хушгӯ» Ғаниро на танҳо «сархайли ихомбандон» номидааст [10,с.348], балки зимни зикри аҳволи Ҳочӣ Муҳаммадаслами Солим таъкид ба он мекунад, ки «Ғанӣ ихомро ба курсӣ нишонда» [10,с.38].

Ба қавли Муҳаммадафзали Сархуш низ, “аксари фикр”-и Ғанӣ ба тарзи ихом будааст [7,с.145].

Ҳамчунин, Алӣ Чаводи Зайдӣ дар мавриди муҳимтарин вижагиҳои ихомбандии Ғанӣ суҳанронда, таъкид бар он мекунад, ки шоир барои матлуб сохтани ғазалиёте, ки фоқиди зикри хусну ишқ ва шаробу шохид бошанд, чорае чуз ин надорад, ки ба саноеъ ва бадеъи лафзӣ паноҳ бибарад, то ин ки битавонад мазомини хушкро бо чашми зудфаҳм, чун ихом ва тамсил бар шунавандаву хонанда гуворо созад [2,с.35].

Забехуллоҳи Сафо ба ин маънӣ чунин навиштааст: «Ғаниро аз ҷумлаи шоирон ва суҳанвароне дар Ҳинд бидонем, ки ба шеваи суҳангӯёни аҳд тавониста хуб аз уҳдаи баёни хаёлҳои дақиқи худ дар забони истиора ва ихом барояд. Суҳанони хаёлангез ва нуктаҳои пурмаоние, ки қолабҳои лафзӣ аз ифодаи мақсуди онҳо очиз бошанд, дар шеъри ӯ кам нест» [8,с.1257].

Тавфиқи Субҳонӣ низ ҳамин маъниро чунин баён кардааст: “Ғанӣ аз ҷумлаи шоирон ва суҳанварони Ҳинд аст, ки ба шеваи гӯяндагони он аҳд тавонистааст ба хубӣ аз уҳдаи баёни хаёлҳои дақиқи худ дар забони истиора ва ихом барояд” [11,с.503].

Барои тасбити ин гуфтаҳо, ки асолати ҳунари ин шоири маъниҷӯро дар ихомбандӣ бозгӯ мекунанд, ба чанд намунаи ашъори Ғанӣ мурочиат хоҳем кард:

Ашъори обдорам то шуд муҳити олам,

Андохтанд дар об ёрон сафинаҳоро [1,с.88].

Дар байти мазкур «муҳит» ва «сафина» бо оҳанги зебозе ораста гардидаанд. Муҳит дар назари аввал ифодагари атрофу акноф ва гӯшаву канор буда, ҳосили матлаби шоир он аст, ки ашъори ман тамоми оламо фаро гирифт ва дигар шуаро сафинаҳои дафтари ашъорашонро ба об андохтанд. Маънии дигар он аст, ки ашъори обдори ман мисоли баҳри бекарон гашт ва ёрон чиҳати фаҳми матолиби ман – сафинаҳо, яъне, киштиҳои тафаҳхум ва идроки хешро ба он ворид намуданд, яъне, ёрон ба мутолиаи ашъорам мутаваҷҷеҳ гардиданд.

Дар мисраи дувуми байти зер таъбири «дил пур аст» дар батни худ ихом дорад:

Чун остин ҳамеша ҷабинам зи чин пур аст,

Яъне, дилам зи дасти ту, эй нозанин, пур аст [1,с.70].

Маънии аввал он аст, ки дили ман аз ту пур аст, яъне, ман ба ту эътимоди афзун дорам. Маънии дувум дар он тазоҳур мекунад, ки дарду андӯхи муҳаббати ту лабрез гашта, яъне, қалби ман аз ғами ишқи ту пур аст.

Истифодаи санъати ихом аз ҷониби Ғанӣ ба ҳадде мавриди писанди шуарои мутааххир қарор гирифт, ки Гӯрбахш Ҳузурӣ ном шоире ҳар байти Ғаниро ҷавоб гуфт ва девоне фароҳам овард [9,с.348]. Дар байти зер дар баёни аввал “пайваста” ба маънии “ҳамеша” аст, аммо маънии дураш “пайваст будан” аст, ки манзури шоир ҳамин аст, яъне, зулфи ёри ман ба замин мерасад. Дар мисраи дувум ташбеҳро ба кор бурда, зулфро ба мор монанд кардааст, ки ҳарфи навест:

Бар замин пайваста мебинем зулфи ёрро,

Кай равад аз сар ҳавои хок берун морро! [1,с.68].

Дар ҳар ду мисраи байти зер низ ихом ба кор рафтааст. Дар мисраи аввал “баргардид” ҳам ба маънии “бар гашт” ва ҳам ба маънии “тоб хӯрд” ба кор рафтааст, ки хосси зулф аст. Дар мисраи дувум “мӯ ба миёнаш натавонист расид” ҳам ба ду маънист: маънии аввал ин аст, ки мӯ, яъне зулф то ба миёнаш нарасид ва маънии дувум ин ки ҳамин мӯ, яъне зулф натавонист ба миёни ӯ (аз нозукӣ) баробар шавад:

Зулф аз роҳ зи шарми камараш баргардид,

Оқибат мӯ ба миёнаш натавонист расид [1,с.139].

Дар байти поин калимаи “меҳр” ба ду маънист: муҳаббату дӯстдорӣ ва дигар офтоб:

Дар рӯзгор меҳр намонадаст бо касе,

Тарсам, ки офтоб ҳам аз осмон равад [1,с.166].

Мисоли дигар:

Зи мазмундуздии ёрон намебошад ғаме моро,

Чунон бастем мазмуро, ки натавонад касе бурдан [1,с.210].

Дар ин байт истифода шудани санъати ихомро дар калимаи «бастем» мушоҳида мекунем ва онро шоир ба ду маънӣ – “сохтан” ва дигар “бастан”-и воқеӣ ба кор бурдааст. Ин ҷо калимаи «бурдан» низ ба ду маънӣ ба кор рафтааст: яке “бурдани чизе” ва дигар “дуздидан”. Дар байти мазкур ба ғайр аз истифодаи санъати ихом танз низ ба кор рафтааст ва «ёрон» ҳаргиз ба маънии «дӯстон» нест, балки шоир ин ҷо ҳарифони нотавони худро дар назар дорад.

Дар байти зер низ шоир аз санъати ихом хеле моҳирона истифода кардааст. Ин ҷо таркиби «ёд доштан» ба ду маънист: ҳам “дар хотир доштан” ва ҳам “ҳаргиз дучор наёмдан” ва “бори аввал дидан” аст. Гӯё шоир мегӯяд, ки шеърӣ шоирони дигарро ҳама дар ёд доранд, вале шеърӣ маро касе намедонад. Аммо мақсуди ӯ маънии дувуми ин таркиб аст, яъне, касе то ҳол шоиреро, ки дар пояи ман шеър гуфта бошад, надидааст ва ёд ҳам надорад. Ҳамин истифода аз думаноии баён ин байтро хеле дилнишин кардааст:

**Шеърӣ дигаронро ҳама доранд ба хотир,
Шеърӣ, ки Ғанӣ гуфт, касе ёд надорад [1, с. 145].**

Дар байти поин «бастан» ба ду маънист: яке “амали воқеӣ” ва дигаре “офаридан”. Шоир ин ҷо шикоят аз беқадри сухан дар замони худ мекунад ва лаб бастанро аз мазмун офаридан (бастан) беҳтар мешуморад, зеро ки имрӯз сухан хору беарзиш шудааст:

**Азбаски шеър гуфтан шуд мубтазал дар ин аҳд,
Лаб бастан аст акнун мазмуни тоза бастан [1, с. 215].**

Яке аз тарафҳои дигари асари вижагиҳои сабки ҳиндӣ ба шеърӣ Ғанӣ дар қорбасти санъати ташхис зуҳур менамояд, зеро дар адабиёти сабки ҳиндӣ бештар воситаҳои номаҳсус ё ғайришайъӣ шакл ё сурат пазируфта, маҳсус гардидаанд. Яъне, шуаро ба василаи ин санъатҳо чизҳои бечонро таҳрик мебахшанд ва ин нукта аз мухтассоти муҳимми шеърӣ гардида, истифодаи он дар ашъор муқаррар гашт. Ғуломхусайни Юсуфӣ дар таквияти ин гуфта менависад, ки дар сабки ҳиндӣ тамоми чилваҳои зиндагӣ равшан эҳсос мешавад ва, хусусан, мутаҳаррик сохтани чизҳои бечон аҳамияти калон дорад [11, с. 245].

Ғанӣи Кашмирӣ низ чун дигар шуарои сабки ҳиндӣ аз санъати ташхис зиёд истифода намуда, дар ин ҷода ҳунармандии хуби шоирона зоҳир кардааст. Аз тарафи дигар, ба қор гирифтани ин санъат низ яке аз муҳимтарин воситаҳои ифодаи фикр мебошад.

Масалан, шоир бо таъбири «дӯхтани лаби гӯр ба тори кафан» ташхиси зебо ва ибори балғ офаридааст:

**Умрест, ки ҷуз шикваи мо қор надорад,
Дӯзед лаби гӯр ба тори кафани мо [1, с. 61].**

Дар ин байт шоир бо истифода аз санъати ташхис гӯрро дорои лаб фарз мекунад ва мехоҳад, ки ин лаб бо риштаи кафанаш дӯхта шавад.

Шоир дар байти зер манзараи табиатро дар таркиби «ба бод додани булбул сабади ошёнро» бо истифодаи ҳунармандонаи санъати ташхис чунин ба қалам оварда:

**Рӯзе, ки гул зи боғ ба гонат барад сабо,
Булбул, ба бод деҳ сабади ошёнро [1, с. 63].**

Таркибҳои «ғонат қардани гул зи боғ саборо» ва «ба бод додани сабади ошён», ки ҳамчун амали инсон ҳастанд, ба боду булбул мансуб гардида, ташхис шудаанд. Аз тарафи дигар, дар мисраи дувум ибори «ба бод додан» ихоме дорад, ки ду маъниро гунҷоиш додааст. Маънии аввал ба бод, яъне, ба дасти боди сабо додан аст ва маънии дувум аз даст додан, маҳрум шудан мебошад.

Дар байти поин фиғон қардан, ки хосси даҳон (гулӯ) аст, ба чашм нисбат дода шудааст, ки хеле ҷолиб мебошад:

**Мутриб, гар орзуи ту фарёди мо бувад,
Монанди най ба дида фиғон мекунем мо [1, с. 67].**

Мисоли дигар:

**То дидаем субҳи буноғӯши ёрро,
Аз чашми мо чу чашми гӯҳар хоб рафтааст [1, с. 101].**

Шоир дар ин байт чашми худро ба “чашм”-и гавҳар муқоиса мекунад ва чашми гавҳарро қобили ҳобидан фарз мекунад ва мегӯяд, ки аз вақте ки чашми ман ба буноғӯши ёр афтод, мисли гавҳари гӯши ӯ хоб аз чашмам рафтааст. Дигар, таносуби миёни “субҳ”-у “хоб” аст, яъне, субҳ дигар вақти хоб нест.

Дар абёти зер низ ҳунари Ғанӣ дар истифодаи санъати ташхис ба назар мерасад:

**Забони най ба овози баланд ин ҳарф мегӯяд,
Ки месозад ба як дам ҷӯбро соҳибнафас гӯё [1, с. 63].**

Ин чо чӯб ҳамон най аст ва соҳибнафас – найнавоз. Шоир найро соҳиби забон фарз мекунад, ки сухан мегӯяд.

Шоир дар байти зер бо истифода аз санъати ташхис сӯзану риштаро соҳиби амал медонад ва мегӯяд, ки ҳарчанд ришта “забон” дар “дахон”-и сӯзан шуд, дувумӣ ҳаргиз натавонист, ки аз чоки дилам, яъне, захми дилам сухане бигӯяд:

*Ҳеч гаҳ дам назад аз дӯхтани чоки дилам,
Ришта ҳарчанд забон дар даҳани сӯзан кард [1, с.126].*

Байти зер низ намунаи истифодаи санъати ташхис аст:

*Қалам бошад ба ҷои шамъ базми аҳли маъниро,
Бувад ин маънӣ аз торикии пой қалам пайдо [1, с.70].*

Ташбеҳоти латифу бадеъ низ дар ашъори Ғанӣ ҳамчун муҳимтарин рукни хунари шоирии ӯ зуҳур намуда ва мавқеи намоён дорад. Масалан, Ғанӣ дар ин байт ба таъйини каломи ҳеш ташбеҳи зебо ба кор гирифта, шабоҳати хуберо миёни забон ва бол барқарор кардааст:

*Зи таҳриқи забон доим ба ҳар сӯ меравад шеърим,
Чӣ мург аст ин, ки аз як бол дар парвоз меояд [1, с.126].*

Дар байти поин ишқ ба аҳгари пинҳон ва мӯи сари сапед ба хокистар мушобеҳ шудааст:

*Мӯи сар кардам сафед, аммо хайлат дар сар аст,
Аҳгари пинҳон таҳи ин тӯдаи хокистар аст [1, с.95].*

Ваҷҳи шабоҳати мӯи сари сапед ба хокистар аз он ҷиҳат аст, ки хокистар мунтаҳои оташ бошад. Чун мӯи сапед нишони пирӣ ва ниҳоятӣ умр аст, ҳамин вижагӣ онҳоро ба ҳам шабоҳат мебахшад.

Дар байти зер низ санъати ташбеҳ ба кор рафтааст ва шоир дар мисоли чашму сиёҳии чашму мижгон гули наргисро ба чашми ёр монанд мекунад ва зимнан ишорае ба амали хатнависию хаттотӣ ҳам дорад:

*Магар дар васфи чаимат нусхае хоҳад, ки бинвисад,
Ки наргисро давоту хомаву когаз ба қаф дидем [1, с.198].*

Мисоли зер низ намунаи зебои ташбеҳ ва лутф аст. Шоир афтодану бархостани майпарастонро, ки натиҷаи мастист, ба рукӯёу сучуд дар намоз монанд кардааст, ки лутф дорад:

*Афтодану бархостани бодапарастон
Дар мазҳаби риндони харобот намоз аст [1, с.99].*

Дар байти поин, ки баёни як маънӣ ба ду шакл аст, услуби муодила ба кор рафтааст. Шоир дар мисраи аввал ҳолатеро баён мекунад ва дар мисраи дувум онро дар заминаи тамсил тақвият медиҳад ва худро (ҳар касеро) ба девор ё хона ва душманро ба сел ташбеҳ менамояд, ки аввал ба хушомадӯ пойбӯс мепардозад ва дар охир ин ҳастиро нобуд мекунад:

*Бар тавозуъҳои душман така қардан аблаҳист,
Пойбӯси сел аз по афканад деворро [1, с.71].*

Дар байти поин шоир ҳолати худро дар сафар тасвир кардааст, ки ҳеч вақт бе ёди ватан нест ва ин ғам ҳамеша бо ӯст. Зимнан худро ба гуле шабоҳат медиҳад, ки аз хор чудо нест. Ин чо гӯянда ба гул ва ғами ватан ба хор монанд карда шудааст:

*Дар сафар ҳамраҳам ғами ватан аст,
Гули бо хор чидаро монам [1, с.187].*

Байти поин аз нигоҳи ташбеҳи абрӯ ба мисраъ тозагӣ надорад, аммо истифодаи вожаи «мӯй», ки воситаи муқоиса қарор гирифтааст, ба абрӯ ҳам таносуб дорад, зеро ки абрӯ аз чамъи мӯйҳо иборат аст:

*Як мӯй фарқ нест миёни ду абруят,
Хуш мисрае ба мисраи дигар расидааст [1, с.96].*

Дар байти зер “давлати бедор” ва “моҳ” киноя аз маъшуқ аст ва шоир бо истифода аз ин ташбеҳот байти зебо офаридааст:

*Як саҳар аз дарам, эй давлати бедор, биё,
Рӯзам, эй моҳ, шуда бе ту шаби тор, биё [1, с.67].*

Дар мисраи аввали байти поин ҳадаф аз “тангчашм” мардуми ҳасису беҳиммат аст ва шоир онро ба сӯзан монанд кардааст. Феъли “гирифтани” ин чо ба ду маънист: яке аз дасти касе чизе гирифтани ва дигар ба маънии ҳосил кардан:

*Мушиқ бувад гирифтани чизе зи тангчашм,
Нагрифтааст баҳя зи сӯзан қабои мо [1, с.72].*

Аз ин гуна мисолҳо дар каломи Ғанӣ фаровон ёфт мешавад. Мо ба чанд мисоли зер иктифо мекунем, ки намунаи истифодаи хунармандонаи шоир аз санъати ташбеҳ аст:

Ташбеҳи «хуруфи мактуба» ба «занҷири қалам»:

*Ба даст аз зулфи ӯ то сархати девонагӣ дорам,
Чу қилкам шакли занҷир аст аз нақши қадам пайдо [1, с. 70].*

«Обилаи по» ба «қибланома»:

*Ман аз қадами сабӣ ба мақсуд расидам,
Ҳар обилаи пой маро қибланома шуд [14, с. 132].*

«Дандон» ба «жола»:

*Рехт дандон зи даҳан, рафт ҷавонӣ бар бод,
Оҳ аз ин жола, ки дар мазраи бахтам афтод [1, с. 128].*

Мисолҳои зикршуда далели бориз бар онанд, ки сифати мумтози ашъори Ғанӣ дар истифодаи санъати ташбеҳ низ таҷассум ёфтааст. Шоир дар баёни мазмунҳои гуногун аз ин санъат суд ҷуста, муваффақ бар он шудааст, ки ашъорашро бо ин санъат таъйин намояд ва ташбеҳоти тозаи шоиронаро ба зухур расонад.

Истиора низ дар ашъори Ғании Кашмирӣ, чун шуароӣ дигари сабки ҳиндӣ ҷои намоён дорад. Бояд гуфт, ки истиора аз аркони муҳими ҳунарии шуароӣ ин аҳд маҳсуб мешавад. Дар эҷодиёти Ғанӣ хосса тан изофоти ташбеҳӣ ва истиорӣ фаровон истифода шудааст. Чанд намунае, ки дар зер зикр хоҳем намуд, далел бар он аст, ки шоир дар қорбурди муваффақонаи ин санъат маҳорати баланд зоҳир намудааст. Аз ҷумла, дар ин байти Ғанӣ вожаи «сабзхатон» истиораи гулруҳон, маҳбубонест, ки бар вачҳи назокати ҷавонии эшон сохта шудааст:

*Соғар задани сабзхатон бе мазае нест,
Саҳбокашии ришсафедон намакин аст [1, с. 32].*

Изофоти ташбеҳӣ ва истиорӣ, ба монанди “панҷаи хуршед”, “пой хам ва дасти сабӯ”, “зонуи фикр”, “захми най”, “дахани сӯзан”, “остини инқилоб”, “ангушти ҳайрат”, “рухсори шамъ”, “гулӯи шиша”, “абри дида”, “оташи саҳбо”, “оинаи об”, “барқи оҳ”, “пунбаи ғафлат”, “танӯри фалак”, “тири мижгон”, “теги гиребон”, “хуми афлок”, “хоби марг”, “субҳи абад”, “ғунҷаи хотир”, “гули оташ”, “гули шамъ”, “гилеми бахт” ва “мисраи абрӯ” намунаҳои дигаре мебошанд, ки дар сурудаи Ғанӣ ҷилваҳои ҳунари касб намудаанд. Барои намуна абётеро ин ҷо зикр мекунем, ки шоир аз ин роҳ дар бунёди ҳунарваронаи гунаҳои тозаи ин навъи санъат нақши пуртаъсире гузоштааст:

Зонуи фикр:

*Ҷомам ба ғайри косаи зонуи фикр нест,
Бошад ҳаёли тоза шароби қуҳан маро [1, с. 90].*

Абри дида:

*Ба гулшан бе ту абри дидаи мо рехт бороне,
Ки гардид ошёнӣ андалебон ҷаиши гирёне [1, с. 218].*

Мисолҳои зикршуда барои тасаввуроти комилтар ҳосил намудан роҷеъ ба услуби адабӣ-бадеии Ғании Кашмирӣ кӯмак менамоянд ва дигарбора собит месозанд, ки шоир маҳорати баланди ҳунарии ҳешро дар офаридани истиороти тозаи шоирона зоҳир намудааст.

Талмеҳ низ аз зумраи саноеи мустаъмал дар ашъори Ғанӣ маҳсуб мешавад. Шоир барои ифодаи андешаҳои хеш ва ороиши каломаш рӯҷӯ ба қиссаи ривоёт ва устураҳои қадимию воқеоти таърихӣ намуда, шеърро бо намаки талмеҳ хушмаза сохтааст. Зикри чанд намуна моҳияти қорбасти ин санъатро дар шеъри Ғанӣ мушаххас хоҳад намуд.

Барои баёни мазмунҳои ирфонӣ ва иҷтимоӣ ахлоқӣ Ғанӣ гоҳе ба қиссаи Сулаймон (а) ва мӯр ишора кардааст. Аз ҷумла, дар байти зер шоир гадоро ба Сулаймон (а) ва мӯр ва мақоми ӯ (санги осие)-ро ба тахти Сулаймон монанд мекунад:

*Гадо чун ёфт рӯзӣ, хешро донд Сулаймоне,
Барои мӯр санги осие тахти равон бошад [1, с. 129].*

Дар мисраи дувум, ҳамчунин «барои мӯр санги осие тахти равон бошад» бар вачҳи тамсили мисраи аввал омадааст. Ҳосили сухан он аст, ки барои мӯр санги осие давлат аст, чунки аз санги осие рӯзии вай ба даст хоҳад омад. Бар ин вачҳ, хангоми орд намудани гандум боқимондаҳош бар замин мерезанд ва мӯрча аз он ризқи хешро дарёфт мекунад. Ба ибораи дигар, тахти равон, яъне давлату дороии мӯр аз ҳамин санги осиест. Саргузашти Исо (а) мулаққаб ба “Масеҳ” ва дами пуръҷозии ӯ дар осори Ғанӣ дар нигоштаҳои Ғанӣ аз талмеҳоти мустаъмал маҳсуб мешавад ва бо тасвири мазмунҳои зиёд инъикос ёфтааст. Худованд ба Исо (а) қудрати зиёде дода буд, мисли зинда гардонидани ҷисми мурда, ба шароб мубаддал кардани об, шифо бахшидан ба кӯрону беморон ва ғ. Шоир дар осори худ андешаҳои борикеро перомуни сӯзани Исо (а), ки дар адаби форсӣ-тоҷикӣ ба мафҳуми як навъ тааллуқ ва вобастагӣ маъруф аст, таваллуди Исо (а), тақаллум дар гаҳвора, мӯдаи осмонӣ, мӯрғи Исо (а), рангрезии Исо (а), сӯзани Исо (а) ва олами таҷарруд,

ки аз саргузашти Исо (а) падида омадаанд ва ғ. ибраз намудааст. Шоир бештар ба дами Исо (а) таваҷҷуҳ дорад, ки эҷози он мӯҷиби зинда гаштани мурдаҳо мебошад:

*Дами буридани сар шамъ мекунад равиан,
Ки хуштар аз дами Исо бувад дами шамшер [1, с.167].*

***

*Дами ҷонбахши ӯ то ранги ҳайрат рехт дар олам,
Зи меҳр оина дар пеши нафас дидам Масеҳоро [1, с.59].*

***

*Чу истеъдод набвад, кор аз эҷоз нақшоӣ,
Масеҳо кай тавонад кард равиан чашми сӯзанро! [1, с.64].*

Як хусусияти муҳимми талмехоти ашъори Ғанӣ дар он зуҳур менамояд, ки ба василаи ин санъат бештар воқеаву ҳодисаҳо ба тафаккури шоир роҳ ёфта, табодули маънӣ мекунанд, аз асли қисса андак берун рафта, ба ҷузъи тафаккури шоир бадал мешаванд. Шоир ба ин васила назари ҳешро зимни талмехот ибраз менамояд. Масалан:

*Пеши лаби ёр, ки ҷонпарвар аст,
Ҳар кӣ занад дам зи Масеҳо, хар аст [1, с.98].*

Маънӣ он аст, ки баҳри қиёси лаби маъшуқи ҳақиқӣ аз Масеҳо дам задан камоли ақл нест. Вале аз Масеҳо дам задан – киноя аз ҷонбахшию эҷози он манзур аст, ки дар мисраи аввал қорбасти лаби ёр ин амрро тасдиқ менамояд.

Намунаҳои ин гуна ашъорро, ки бо истифодаи устодонаи санъати бадеии талмех суруда шудаанд, зиёд метавон зикр намуд. Ғанӣ дар ашъори худ аз талмех фаровон истифода намудааст. Аз ҷумла, дар осори шоир аз талмехи Бесутун, Ҷамшед, Ҷоми Ҷам, Ширин, Зулайхо, Лайлӣ, Сикандар, Мачнун, Фарҳоди Кухкан, Фағфур, Фалотун, Одам (а), Сулаймон (а), Масеҳо (а), Яъқуб (а), Юсуф (а), Мӯсо (а), Мустафо, Хизр, Қорун, Мансури Халлоҷ, Каъба, Канъон, Карбало, Тур, Эрон, Миср ва ғ. зиёд истифода бурдааст, ки ба ашъораш ғановати маънавӣ бахшидааст.

Аз ҷумла, дар байти зер ишора ба қиссаи аз биҳишт берун шудани ҳазрати Одам (а) шудааст ва шоир ба ҷуз қорбурди санъати талмех бо истифода аз санъати ташхис гандумро қобили хандидан тасвир мекунад, ки гӯё ба ҳоли Одам (а) механдад:

*Гандум аз баҳри тамаъ ханда бар Одам дорад,
Ё Раб, ин дар ба ҷаҳон бар руҳи кас боз мабод! [1, с.134].*

Дар байти дигар шоир ишора ба қиссаи Қорун дорад, ки моли фаровон дошту ҳарису баҳил буд ва дасти хайре надошт. Ба амри Худованд замин ӯро бо тамоми сарвату дороияш ба коми худ кашид. Ҳамин ба зер замин фуру рафтани Қорунро шоир сабабе пайдо кардааст ва он гӯё ин будааст, ки Қорун, азбаски бисёр ҳариси сарвату мол буд, ҳеч қонеъ ашу два барои он зер замин рафт, ки дирамҳо (пулакҳо)-и пушти моҳиро низ бардорад, яъне, моли худ кунад. Мувофиқи бовари гузаштагон замин дар шоҳи гов, гов дар пушти моҳӣ ва моҳӣ дар об қарор дорад:

*Қорун таҳи хок рафт аз тӯли амал,
То бардорад дирам зи пушти моҳӣ [1, с.242].*

Достони Хизр (а) дар ашъори Ғанӣ Кашмирӣ ба муносибатҳои гуногун истифода шудааст: ишора аз хатти сабз, ки далели ҷавонӣ ва ривочу тараққиёти умр мебошад, зеро мутобиқи ривоёт Хизр ҳар кучо қадам мегузорад, замин дар зер пой ё дар атрофи ӯ сабзу хуррам мешавад; оби Хизр, обе, ки ба маънии оби зиндагӣ, чашмаи афсонавиест, ки гӯё дар мамлақати зулумот воқеъ буда, нӯшидани он умри ҷовид мебахшидааст ва гӯё танҳо Хизр (а) ба он роҳ ёфта, ба нӯшидани он ноил гардид ва ҷовидона шуд; роҳнамои дарёҳо ва ҳар касе ки дар дарё роҳ гум кунад, ӯро роҳ намояд:

*Чун қибланамо Хизри раҳи аҳли ҷаҳон бош,
Саргашта худу роҳнамои дигарон бош.
Дар роҳи фано ҳоҷати ҳамроҳи дигар нест,
Чун шамъ паси қофиллаи ашк равон бош [1, с.177].*

Ғанӣ дар ашъори худ аз қиссаи Юсуф (а), ки дар «Қуръон» асосан барои ифодаи таълимоти ахлоқӣ ва талқини сабр, қуввати имон, ишқи илоҳӣ, парҳезгорӣ, тақво, авф, некхӯй ва дигар ҳислатҳои ҳамида хидмат намудааст, истифода бурда, муваффақ бар он шудааст, ки аз қиссаи мазкур моҳирона истифода барад ва ҳислатҳои ҳамидаи инсониро ҳунармандона таблиғу ташвиқ намояд. Дар осори худ шоир дар ҷох будани Юсуф(а)-ро барои ифодаи сабру начот, озмоиши ирода, пушаймонӣ аз амали носавоб, нақӯҳиши ночавонмардӣ, рашқу ҳасад, хиёнат тухмат истифода бурдааст. Лавҳаи аз фироқи Юсуф (а) нобино шудани Яъқуб (а), бӯи пирохан ёфтани Яъқуб (а), ки дигарон онро наёфтанд ва ниҳоят ба Юсуф (а) расидани Яъқуб(а)-ро Ғанӣ барои

талқини сабру шикебой ва анчоми шодиовари он, таъкиди қазову қадар, рамзи сапедаи умед ва муждаи неки истифода намудааст. Ҳамчунин, шоир зебоии Юсуфу (а) ҷазабаи ишқи Зулайхо, лавҳаи даридани пирухани Юсуф (а) ва гавҳари максуд ба каф овардани Зулайхоро шоир барои таҷаллии ишқи абадӣ омили маънигузорӣ қарор додааст:

*Аз хиҷлати рӯи оташинат Юсуф,
То об нашуд, бурун наёмад аз чоҳ [1, с. 242].
Хизоби мӯи Зулайхо магар кунад Юсуф,
Ки бурдааст сиёҳӣ зи дидаи Яъқуб [1, с. 93].*

Аз намунаҳои дар боло зикршуда равшан аст, ки Ғанӣ ба Куръони азимушшаън таваҷҷуҳи зиёд дошт ва маншаъу маъҳази андешаҳои хешро аз ин китоби муқаддаси осмонӣ ва аҳодиси набавӣ гирифтааст. Дар ашъори ӯ ғояҳои баланд ва маъниҳои бикри зиёд аз Куръон мазмунан иқтибос шудаанд. Дар шеъри Ғанӣ ҷилваи мазмунҳои асотири кӯҳани форсӣ низ ба назар мерасад. Аз ин хотир метавон гуфт, ки ӯ бо он эҳтироме, ки ба гузаштаи хеш ва мардуми форсиабон дорад, дар ашъораш қиссау устураҳои форсиро ба кор гирифта, маъниҳои зебо ва нотакрор офаридааст. Ба ин маънӣ, ҷое қиссаи Заҳҳок ва морони ўро ба кор гирифта, ба василаи он маъниҳои хосси хурро офаридааст. Аз ҷумла:

*Мағзи сарҳо мехурад чун мори Заҳҳок аз қафо
Жоҷхоро гар забон оранд берун аз қафо [1, с. 251].
Саркаш аз саркашии хеш бувад дар озор,
Мори Заҳҳок, ки гӯянд рағи гардан буд [1, с. 214].*

Дар байти зер манзури шоир он аст, ки бар ваҷҳи тани Заҳҳок чандин сар аз тан ҷудо шуд, вале қиссаи морҳои ӯ, ки шуҳрати зиёд доранд, афсонае беш нест:

*Тани Заҳҳок кашид аз рағи гардан озор,
Қиссаи мор, ки маишхур шуд, афсона шумор [1, с. 168].*

Ба ғайр аз ин, шоир ҷавҳари бисёре аз афсонаву ривоятҳо, достону воқеоти таърихӣ ва шахсиятҳои таърихӣ гирифта, ба эҷодиёти худ тобишҳои маънавии талмехӣ додааст.

*Бувад равшандилонро иҷтиноб аз неъматии шохон,
Барад оина дар базми Сикандар обу нон аз худ [1, с. 140].*

Ғании Кашмирӣ дар қисмати ғазалиёти орифонаи худ аз Мансури Халлоҷ ёд кардааст, ки бетараф набудани адибро нисбат ба ақидаҳои ин сӯфии қарнҳои IX-X нишон медиҳад:

*Мансур бор баст зи дунёву дор монд,
Парвоз кард гул зи гулистону хор монд [1, с. 139].*

Ишорат ба подшоҳи асотирии Эрон – Ҷамшед, ки пайдоиши май ба замони ӯ марбут мешавад, низ дар ашъори Ғанӣ ба назар мерасад:

*Ғанӣ, соғар ба каф Ҷамшед пеши майфурӯш омад,
Ки шояд дар баҳои бода гирад мулки дунёро [1, с. 59].*

Офаридани маъниҳои тоза дар сурудаҳои Ғанӣ ба ҳунари суҳанвари шоир таъкид меварзад ва ба субут мерасонад, ки бархурдор будани ӯ аз талмехот каломашро ҷаззоб ва шоирона гардондааст. Дар байти поин чанд санъати шеъри ба кор рафтааст. Ин ҷо таносуби суҳан, ташхис ва тазод мушаххас аст. Шоир ҷонро соҳиби шахсият тасаввур менамояд, ки қобили ҳаракат қардан аст, вале азбаски саҳт заифу нотавон аст, наметавонад ба сӯи лаб ҳаракат кунад. Ин ҷост, ки шоир лутфи зебоеро ба кор мебарад ва мегӯяд, ки сабаби зинда мондани мо, яъне, намурдани мо ин аст, ки ҷони мо аз заъф наметавонад ба лаб бирасад:

*Ҷон ба лаб аз заъф наметавонад расид,
Ман ба зӯри нотавонӣ зиндаам [1, с. 198].*

Дар байти зер аз чанд ҷиҳат зебоиро мебинем: таносуби калом, ташхис, ихом ва оҳанги зебои дохилии шеър. Корбурди калимаҳои мутаносиби «сурхрӯй», «ранг» ва «рангин» ва ҳамоҳангии «парад» ва «барад» байтро аз чанд ҷиҳат хушоҳанг кардааст. Зебоии дигар ин аст, ки таркиби «парад рангам»-ро ба ду маънӣ метавон фаҳмид: 1. Камрангу беранг шудан; 2. Ҳайратзада шудан. Ва тавоноии шоир бештар дар ҳамин маврид зухур кардааст, ки як таъбирро тавонистааст ба ду маънӣ ба кор барад:

*Ба базми нуктасанҷон сурхрӯй аз суҳан дорам,
Парад рангам, агар дузде барад мазмуни рангинам [1, с. 210].*

Байти поин низ намунаи лутфи зебои шоирона аст. Ин ҷо калимаи «пур» дар ҳар ду маврид ба маънии “саршор” ва “мамлу” ба кор рафтааст ва ҳам дар мисраи дувум дар иртибот бо мисраи аввал наметавонад ба маънии «пур аз ғам» ҳам бошад:

Чун остин ҳамеша ҷабинам зи чин пур аст,

Яъне, дилам зи дасту ту, эй нозанин, пур аст [1, с.99].

Дар байти зер калимаҳои «шакар об» ва «шакароб» (ранчиши зудгузар) мутаҷонис шудаанд:

Шуд шакар об зи шарми сухани ширинам,

Гар миёни ману тӯтӣ шакароб аст, баҷост [1, с.100].

Дар байти поин шоир ҷойгоҳи ноларо ки лаб аст, ба ҷашм нисбат мебахад ва дар ин маврид ба сӯрохҳои най ишора дорад, ки намунаи истифодаи хунармандонаи санъати ҳиссомезист:

Мутриб, гар орзуи ту фарёди мо бувад,

Монанди най ба дида фиғон мекунем мо [1, с.67].

Ҳамин тариқ, дар ашъори Ғанӣ мо ба ҷилваӣ маҷмӯи санъатҳои маънавию лафзӣ дучор меоем. Аз намунаҳои, ки дар боло зикр шуд, равшан аст, ки Ғанӣи Кашмирӣ на танҳо бо муҳассаноти диққату риккати маонии худ, фикри варзида ва тарзу оҳанг шеърӣ форсиро равнақи хосса бахшид, балки дар истифодаи хунармандонаи саноеъи бадеӣ эҳтимоми зиёд варзида, барои табиини маъноӣ ва лафзӣ пайдо намудани сухани худ аз навъҳои гуногуни он, хосса тан ихому тамсил моҳирона корбаст намуд, ки ҳамагӣ нуфузи арзишҳои хунарии каломӣ шоирро ифода мекунанд.

Бояд таъкид намуд, ки таҳқиқи мероси адабӣ ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти форсӣ-тоҷикӣ бештару пештар имкон фароҳам меоварад, ки нақши барҷастаи ин суханвари ноҳирагуфтор дар ташаккули адабиёти форсизабони Ҳиндустон муқаррар карда шавад. Бешак, азамати шоирӣ Ғанӣ ба ҳар даври замон тобандаву поянда хоҳад буд. Ҷунонки худи шоир гуфтааст:

Маишӯр дар саводи ҷаҳон аз сухан шудем,

Ҳамчун қалам сафар ба забон мекунем мо [1, с.67].

ПАЙНАВИШТ:

1. Ғанӣи, Кашмирӣ, Муҳаммадтоҳир. Девони Ғанӣ / Муқаддима, тасҳех ва ҳавошӣ аз Алӣ Ҷаводи Зайдӣ/ Ғ.Кашмирӣ. – Сринагар, 1964. – 259 с.
2. Зайдӣ, Алӣ Ҷавод. Муқаддима. – Девони Ғанӣ/А.Зайдӣ.–Сринагар, 1964. – С. 5-52 (аз забони урду).
3. Ирфонӣ, Хоҷа Абдулҳамид. Эрони сағир ё тазкираи шуароӣ порсизабони Кашмир/И.Хоҷа.–Техрон, 1335. – 190 с.
4. Кадканӣ, Муҳаммадризо Шафай. Суварӣ хаёл/М.Шафай. – Техрон, 1366.
5. Қудратуллоҳӣ, Гупомӯй, Муҳаммад. Натоҷ-ул-афкор/Қ.Гупомӯй. – Техрон, 1336.
6. Нуъмонӣ, Шиблӣ. Шеър-ул-Аҷам ё таърихи шуаро ва адабиёти Эрон: Тарҷумаи Сайид Муҳаммадтақӣ Фаҳр Доии Гелонӣ. – Ҷилди 3. – Техрон, 1368. – 204 с.
7. Сархӯш, Муҳаммадафзал. Қаламот-уш-шуаро / Тасҳеҳи Алиризо Қазва/С.Муҳаммадафзал.–Техрон: Китобхона, музей ва Маркази асноди Маҷлиси Шӯроӣ исломӣ, 1389. – 312 с.
8. Сафо, Забехуллоҳ. Таърихи адабиёт дар Эрон. – Ҷилди 5, бахши 2. – Техрон, 1373. – Чопи ҳафтум. – С. 635-1420.
9. Сикари Кокуравӣ, Муншӣ Аҳмадхусайн. Тури маъно. – Деҳлӣ, 2007. – 493 с.
10. Хушгӯ, Биндробин Дос. Сафинаи Хушгӯ (дафтари солис). – Патна, 1959. – 400 с.
11. Юсуфӣ, Гуломхусайн. Тасвири шоирони риё дар назари Соиб/Ғ.Юсуфӣ. – Соиб ва сабки ҳиндӣ дар густураи таҳқиқоти адабӣ. – Техрон, 1371. – С.311-335.

REFERENCES:

1. Gani Kashmiri, Mukhammadtohir. Devon of Gani / Introduction, corrected and footnoted by Alī Javodi Zaydī. - Srinagar, 1964. - 259 p.
2. Zaid, Ali Yeavod. Introduction. — Devon of Gani. - Srinagar, 1964. - P.5-52 (from Urdu).
3. Irfoni, Khova Abdulhamid. A Little Iron or Anthology of Persian Poets of Kashmir. - Tehran, 1335. - 190 p.
4. Kadkan', Mu'ammadrizo Shafe'. Suvari Khayol (Pictures of Dream). - Tehran, 1366.
5. Qudratullo Gupomoi, Muhammad. Natoij-ul-afkor (The Results afkor). - Tehran, 1336.
6. Numon, Shibli. She'r-ul-Ajam yo ta'rikhi shuaro va adabiyoti Iron (under the translation of Sayyid Muhammadtaqi Fakhr iddini Gelonī. - Volume 3. - Tehran, 1368. - 204 p.
7. Sarkhush, Muhammadafzal. Kalamot-ush-shuaro / under the editorship of Alirizo Kazva. - Tehran: Kitobkhona, Museum of Markazi asnodi Majlisi Shuroi islomi, 1389. - 312 p.
8. Safo, Zabehullo. History of Literature in Iran.—V.5, Part 2.—Tehran, 1373.—the seventh edition.—P.635-1420.
9. Sikari Kokurawi, Munshi Ahmadhusayn. Turi ma'no. - Dehli, 2007. - 493 p.
10. Khushgu, Bindrobin Dos. Safinai Khushgu (Daftari Solis). - Patna, 1959. - 400 p.
11. Yusuf, Gulomhusayn. Tasviri shoroni riyo dar nazari Soib. — Soib va sabki Hindi dar gusturai tahqiqoti adabi (Soib and hundi style in literary research). - Tehron, 1371. - P.311-335.